

16.02.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uk.x-pdf.ru/5yuridicheskie/1816728-1-nakaz-kiiv-160210-pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendaciy-iz-formuvannya-gromadskoi-dumki-schodo-ekologobezpechnogo.php>

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови. / уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К.: Перун, 2007. – 1736 с.

6. Королько В. Г. Паблік рілейшнз. Наукові основи, методика, практика: підручник / В. Г. Королько. – Вид. 2-ге, доп. – К.: Скарби, 2001. – 400 с.

7. Парето В. Трансформація демократії/ В. Парето. – М.: Территория будущего, 2011. – 207 с.

8. Болотова В. О. Паблік рілейшенз в ОВС: конспект лекцій / В.О. Болотова. – Х.: Вид-во НУВС, 2001. – 125 с.

9. Шерри Р. Арнштейн. Лестница гражданского участия. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lithgow-schmidt.dk/sherry-arnstein/ru/ladder-of-citizen-participation_ru.html

10. Форми та методи залучення громадськості: навчальний посібник / Інститут громадянського суспільства; за заг. ред. В. Артеменка. – К.: Лепта, 2007. – 204с.

Мрикало І.І.

*студент І курсу магістратури
юридичного факультету*

*Тернопільського національного
економічного університету*

*Науковий керівник: к.і.н., доцент, доцент кафедри
теорії та історії держави і права ТНЕУ*

Грубінко А.В.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ВИМОГ ДО КАНДИДАТІВ У СУДДІ В КОНТЕКСТІ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Створення компетентної незалежної судової системи як гаранта прав і свобод людини і громадянина – одна із головних цілей судової реформи в Україні. Важливою складовою правової держави є становлення авторитарної та незалежної судової влади, основним питанням якої є система формування корпусу професійних суддів.

Комплексною метою статті є теоретичний аналіз встановлених законодавством України вимог до кандидатів на посаду судді, дослідження зарубіжного досвіду формування суддівського корпусу та можливості його використання в Україні.

Згідно із ч. 2 ст. 127 Конституції України, на посаду судді кваліфікаційною комісією суддів може бути рекомендований громадянин України, не молодший двадцяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи у галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як десять років та володіє державною мовою [1]. Аналогічні вимоги до кандидатів щодо громадянства, віку, стажу, строку проживання в Україні та володіння державною мовою встановлені у Законі України «Про судоустрій і статус суддів», де одночасно передбачено, що не можуть бути рекомендовані на посаду судді

громадяни: визнані судом обмежено дієздатними або недієздатними; які мають хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню обов'язків судді; які мають не зняту чи не погашену судимість [2].

Важливою вимогою для кандидатів на посаду судді є наявність вікового цензу, який становить двадцять п'ять років. Однак останнім часом з боку окремих науковців та юристів-практиків неодноразово висловлювалися міркування щодо необхідності підвищення вікового цензу до тридцяти років, оскільки на суддівські посади повинні зараховуватися соціально та морально зрілі особи, які більшою мірою загартовані життєвими випробуваннями та досвідом роботи у галузі права. Тридцятирічний ценз для призначення суддею встановлено в Грузії, Азербайджані, Латвії. У чинному законодавстві України не визначено максимально можливого віку для кандидата на посаду судді. Так, в Англії кандидат на посаду судді повинен бути не старшим за 60 років (граничний вік перебування на посаді – 70 років). В Італії претендувати на суддівську посаду може особа не старша за 30 років. Проте у законодавстві цих країн передбачені певні винятки, спрямовані на залучення до виконання суддівської діяльності досвідчених юристів. В Італії винятки допускаються щодо видатних професорів права, а також адвокатів з не менш ніж 15-річним стажем, які внесені в особливі списки для заняття посад у вищих ланках судової системи [7, с. 53]. Досвідчені та порядні особи, котрі сумлінно виконують свої обов'язки, можуть принести державі багато користі і у зрілому віці. Зазвичай похилий вік більше пов'язаний із зниженням не інтелектуальних можливостей, а фізичних. Тому вирішення питання про максимальний вік для кандидата на посаду судді має відбуватися стосовно кожної особи індивідуально зважаючи на її досвід та стан здоров'я.

Також для більшої ясності у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» розкривається зміст понять «вища юридична освіта», «стаж роботи у галузі права». Так, вищою юридичною освітою вважається – вища юридична освіта, здобута в Україні за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста або магістра, а також вища юридична освіта за відповідним освітньо-кваліфікаційним рівнем, здобута в іноземних державах та визнана в Україні в установленому законом порядку. Стаж роботи у галузі права – стаж роботи особи за спеціальністю після здобуття нею вищої юридичної освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем не нижче спеціаліста [2]. Проте закон не дає чіткого визначення поняття «стаж роботи за спеціальністю», тому виникають проблеми з визначенням спеціальностей та посад, роботу на яких варто віднести до стажу роботи у галузі права. На сьогодні в чинному законодавстві відсутній нормативно-правовий акт, який би містив перелік посад, робота на яких зараховується до юридичного стажу. Коло осіб, які працюють у галузі права, є досить широким, тому виникають сумніви щодо того, чи будь-яка діяльність у галузі права робить юристів професіоналами,

готовими повноцінно здійснювати функції носіїв судової влади.

Однією з вимог для осіб, які виявили бажання стати суддею, є володіння державною мовою. Ступінь володіння кандидатом державною мовою перевіряється шляхом співбесіди. При цьому кандидат має вільно володіти українською мовою як усно, так і письмово. Разом з цим відсутня методика визначення рівня володіння претендента на посаду судді державною мовою та за якими критеріями, також не розроблено методики перевірки (тести, диктанти, складання ділових процесуальних документів державною мовою) рівня знань української мови для майбутніх суддів. Перевірку рівня володіння державною мовою претендентом на посаду судді можна здійснювати через написання анонімного твору, як одного з етапів відбору, що дасть змогу відсіювати осіб, які не володіють належним чином державною мовою і не спроможні повною мірою зрозуміти суть проблеми і викласти її належним чином. Так, наприклад у Франції складання анонімного твору є одним з етапів відбору кандидатів на посаду суддів [5, с. 122].

Окрім обов'язкових вимог до кандидата на посаду судді, передбачених Конституцією України та ст. 64 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», у законодавстві також зазначено, що добір кандидатів на посаду судді здійснюється за результатами проходження спеціальної перевірки, спеціальної підготовки та складання кваліфікаційного іспиту відповідно до вимог Закону України «Про судоустрій і статус суддів». При доборі кандидатів на посаду судді забезпечується рівність їхніх прав незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших. Кожен, хто відповідає встановленим вимогам до кандидата на посаду судді, має право звернутися до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з заявою про участь у доборі кандидатів на посаду судді. Добір кандидатів на посаду судді полягає у проходженні ними анонімного тестування (іспиту) з метою виявлення рівня їх загальних теоретичних знань та проведенні щодо них спеціальної перевірки відповідності їх встановленим вимогам до кандидата на посаду судді [2]. Однак, запровадження тестової системи призведе до нівелювання процесу виявлення здібностей претендента до аналітичного мислення, здатності правильно та юридично грамотно давати відповіді на поставлені питання, оскільки тест в основному передбачає вибір одного із запропонованих варіантів відповідей, що у свою чергу позбавляє можливості з'ясувати системність та повноту знань кожного кандидата. Для проведення спеціальної перевірки Вища кваліфікаційна комісія суддів України має право збирати інформацію про кандидата, звертатися із запитом для отримання інформації про кандидата на посаду судді до підприємств, установ, організацій усіх форм власності. Спеціальна перевірка включає в себе з'ясування достовірності тих документів, які подав кандидат у судді, збирання та аналіз інших даних, які у ширшому

плані характеризують його особистість, передусім законослухняність і додержання норм суспільної моралі [4, с. 153].

Відповідно до ст. 82 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», організацію спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, підготовку суддів та їх періодичне навчання з метою підвищення кваліфікації здійснює Національна школа суддів України, яка є державною установою зі спеціальним статусом [2]. На необхідності проходження спеціальної підготовки тривалий час наголошували ряд вчених та практикуючих юристів, адже особа, котра претендує набути статусу професійного судді, повинна володіти комплексом спеціальних, практично орієнтованих знань і навичок, необхідних для успішного виконання функцій носія судової влади та вміти застосовувати їх у процесі професійної діяльності. Варто зазначити, що в європейських країнах також функціонують спеціалізовані навчальні заклади, в яких судді та кандидати на посаду судді проходять навчання. Одним з перших європейських спеціалізованих навчальних закладів суддівської освіти є Французька школа магістратури, заснована у 1958 році, навчальні програми якої базуються на роботі в аудиторіях з суддею-інструктором, де значний час відведено розгляду окремих судових справ і тривалим стажуванням у різних органах юстиції. В Іспанії повноваження щодо організації та проходження навчання суддів покладено на суддівську школу, яка є структурним підрозділом Вищої ради магістратури. У Португалії забезпечення процесу навчання суддів покладено на Центр освіти суддів. У Грузії професійну підготовку суддів здійснює Вища школа юстиції, в Казахстані – Інститут правосуддя Академії державного управління при Президенті Республіки Казахстан, в Болгарії – Національний інститут правосуддя, в Німеччині – Німецька судова академія. Досвід цих країн свідчить про те, що професійна підготовка суддів здійснюється у спеціалізованих навчальних закладах суддівської освіти незалежно від їх конкретної назви. Європейські установи переважно будують свою роботу, орієнтуючись на досвід Французької школи магістратури [6, с. 256].

В Україні спеціальна підготовка кандидатів на посаду судді полягає в проходженні кандидатом на посаду судді шестимісячного теоретичного та практичного курсу за денною та заочною формами навчання за рахунок державного бюджету. Істотним недоліком спеціальної підготовки є те, що законодавством передбачена заочна форма навчання суддів, що є неприпустимим, оскільки якісну і професійну підготовку можна отримати тільки на денній формі навчання, опанувавши не лише знання, але й вміння правильно тлумачити та застосовувати закони в кожному конкретному випадку, формувати правову культуру. Та й термін спеціальної підготовки – шість місяців є надзвичайно коротким. Так, для порівняння: в Австрії кандидат на посаду судді проходить спеціальну освіту протягом п'яти років, у Франції – протягом 31 місяця [6, с. 257]. На період проходження кандидатом підготовки за ним зберігається основне

місце роботи, виплачується стипендія в розмірі не менше двох третин від посадового окладу судді місцевого суду загальної юрисдикції, проте на практиці кандидатів змушують брати відпустку за власний рахунок або звільнитися з основного місця роботи. За результатами спеціальної підготовки кандидати отримують відповідний документ установленого зразка. Матеріали щодо кандидатів, які успішно пройшли спеціальну підготовку, направляються до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України для складення кваліфікаційного іспиту [2].

Згідно ст. 70 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», кваліфікаційний іспит є атестуванням особи, яка пройшла спеціальну підготовку і виявила бажання бути рекомендованою для призначення на посаду судді та полягає у виявленні належних теоретичних знань та рівня професійної підготовки кандидата на посаду судді, ступеня його готовності здійснювати правосуддя з питань юрисдикції відповідного суду, а також особистих і моральних якостей кандидата [2]. Кваліфікаційний іспит проводиться шляхом складення кандидатом на посаду судді письмового анонімного тестування та виконання практичного завдання з метою виявлення рівня практичних навичок та умінь у застосуванні закону. Письмове анонімне тестування проводиться Вищою кваліфікаційною комісією суддів України у спеціально відведеному для цього приміщенні, хід тестування фіксується за допомогою технічних засобів відео - та звукозапису. Результати кваліфікаційного іспиту дійсні протягом трьох років. Особа, яка не склала кваліфікаційний іспит, може бути допущена до складення такого іспиту повторно не раніш як через рік. Особа, яка не склала кваліфікаційний іспит повторно, може бути допущена до наступного іспиту не раніш як через два роки. Вища кваліфікаційна комісія суддів України відповідно до кількості набраних кандидатами на посаду судді балів за результатами складення кваліфікаційного іспиту визначає рейтинг кандидатів та зараховує їх до резерву на заміщення вакантних посад суддів. Тобто, фактично немає жодних гарантій, що особу, яка пройшла спеціальну підготовку та успішно склала кваліфікаційний іспит, буде рекомендовано на посаду судді, оскільки за браком вакантних місць переважна більшість кандидатів включається до резерву. Однак, для прикладу, у Франції відсутня система так званого «резерву», оскільки вважається не припустимим те, що особа, яка відповідає усім кваліфікованим вимогам і, відповідно до встановленої процедури, визнана придатною для зайняття посади судді, не може зайняти цю посаду де-факто. В цілому така ситуація у державах з розвиненими правовими традиціями вважається такою, що суперечить здоровому глузду [3, с. 132-133].

Всі якості кандидатів, які перевіряються Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, є важливими та необхідними для роботи на посаді судді, проте не менш важливим питанням є психоемоційний стан кандидата на посаду судді і його спроможність працювати у напруженому психоемоційному стані. Враховуючи реалії сучасного

судочинства, є очевидним необхідність у формуванні суддівського корпусу шляхом комплектування його особами з максимально витривалою психікою. Одним із шляхів створення умов для ефективного і якісного здійснення правосуддя є впровадження системи професійного психологічного добору кандидатів на посаду судді ще на початковому етапі, під час перевірки Вищою кваліфікаційною комісією суддів України відповідності осіб вимогам, установленим до кандидатів на посади суддів або ж запровадження спеціальної психологічної підготовки, завданнями якої є формування психологічної стійкості, тренувань вмінь і навичок виконання професійних дій та навичок управління своїми емоційними станами, тренування професійно важливих якостей (професійної спостережливості, професійного мислення). У Нідерландах кандидати на посади судді проходять психологічний тест, котрий оцінює особистість, якості характеру як інтелектуальних, так і аналітичних здібностей, стійкості до стресу [8, с. 342-343].

Аналізуючи досвід таких країн, як Франція, Австрія, Білорусь, варто зазначити, що основою кадрового поповнення є спеціальна підготовка кандидатів та проходження стажування, адже для того, щоб стати суддею однієї лише теорії та знань замало, потрібно дати можливість кандидатам у судді бути присутніми в судових засіданнях, спробувати написати проекти рішень у справах під наглядом досвідченого наставника, який може поділитися отриманим досвідом, дати пораду та вказати на допущені помилки. Для того, щоб надалі реформувати судову систему України у цьому аспекті необхідно звернутися, наприклад, до досвіду Австрії, де тривалість спеціальної освіти триває п'ять років. Весь її цикл розбивається на сім етапів. Перший включає в себе як мінімум річну судову практику під керівництвом не менше трьох суддів-наставників з одночасним проходженням підготовчих курсів. На другому – відбувається призначення на посаду судді-стажера Міністерством юстиції на підставі рекомендації колеги Вищого суду землі. На третьому етапі здійснюється дворічне навчання при суді, прокуратурі чи інших органах. Четвертий етап починається з четвертого року навчання відвідуванням судової академії. На п'ятому етапі проводиться практика при суді, прокуратурі, адвокатурі з метою закріплення отриманих знань та навиків. Наступне – іспит та призначення на посаду судді. З цього досвіду можемо побачити складний і тривалий процес підготовки професійних суддів, головними рисами якого є гнучке поєднання практичної підготовки протягом стажування в різних державних органах та теоретичним вдосконаленням при навчанні в судовій академії, де здобувається суддівська освіта [4, с. 157-158].

Таким чином, проведений аналіз формування високопрофесійного суддівського корпусу дає змогу дійти висновку про дискусійність певних положень у чинному законодавстві та наявності низки невирішених актуальних питань. Так, для кандидатів на посаду судді, передбачена заочна форма спеціальної підготовки, що є неприпустимим; відсутні

гарантії того, що особу, яка пройшла спеціальну підготовку та успішно склала кваліфікаційний іспит, буде рекомендовано на посаду судді, оскільки за браком вакантних місць переважна більшість кандидатів включається до резерву; відсутня система проходження стажування кандидатів на посаду судді. Для врегулювання цих питань необхідно звернутися до позитивного зарубіжного досвіду формування вимог до кандидатів у судді, імплементуючи міжнародно-правові норми до вітчизняного законодавства. Саме через зміни до Конституції України та законодавства планується створити некорумповану судову систему, яка відповідатиме європейським стандартам та забезпечуватиме верховенство права. Домогтися цього можна, зокрема, через утвердження незалежності суддів та зменшення на них політичного впливу; підвищення вікового цензу та досвіду кандидатів; впровадження системи професійного психологічного добору кандидатів на посаду судді та системи стажування; обов'язкового декларування суддями доходів та витрат, очищення судової системи від нечесних та некваліфікованих суддів.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 № 2453-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>
3. Василяка К. Л. Українська модель професійної підготовки суддів: проблеми і перспективи / К. Л. Василяка // Вісник господарського судочинства. – 2012. - № 4. – С. 128-135.
4. Краснухіна І. С. Зарубіжний досвід формування суддівського корпусу та можливості його використання в Україні / І. С. Краснухіна // Вісник Академії адвокатури України. – 2012. – № 1(23). – С. 151-161.
5. Лагнюк О. М. Правове регулювання кадрового забезпечення судів загальної юрисдикції: основні вимоги та критерії / О. М. Лагнюк // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 4. – С. 119-123.
6. Лагнюк О. М. Проблеми правового регулювання та організації підготовки високопрофесійних кадрів для судової системи України / О. М. Лагнюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – № 3. – С. 255-260.
7. Пивовар І. В. Статус кандидата на посаду судді України / І. В. Пивовар // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2014. – № 8. – С. 51-54.
8. Скомороха Л. Питання професійно-психологічного добору кандидатів на посади суддів в Україні та міжнародний досвід / Л. Скомороха // Право України. – 2012. – № 11-12. – С. 336-348.